

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПЕРЕГОВОРИ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ»**

Виконав: студент II курсу
Р1-М22 групи
спеціальності 052 Політологія
ІЛЬЧИК Василь Семенович

Керівник:
Маркітантов В. Ю.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
та філософії

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ ЯК ПОЛІТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	8
1.1. Сутність та властивості політичних технологій.....	8
1.2. Теоретичні підходи до сутності переговорів в сучасній науці.....	17
1.3. Різновиди та функції переговорів.....	28
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ.....	38
2.1. Етапи переговорного процесу.....	38
2.2. Стратегії та тактичні прийоми в переговорному процесі.....	45
2.3. Особливості стилів переговорного процесу.....	57
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕГОВОРИ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	64
3.1. Особливості ведення переговорів у політичних конфліктах.....	64
3.2. Значення переговорів у врегулюванні політичних конфліктів в Україні.....	69
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	87

ВСТУП

Актуальність. Світові глобалізаційні процеси диктують нові умови комунікації в сучасному суспільстві. Зростання напруженості та конфліктів у різних частинах світу підкреслює важливість дослідження переговорів як ключового інструменту вирішення міжнародних конфліктів. Сьогодні міжнародні контакти стають більш тісними, а практика політичних переговорів – інтенсивнішою. Успіх переговорного процесу на високому міжнародному рівні залежить не лише від інтелектуального потенціалу та досвіду учасників, а й від уміння сторонами враховувати їх національні особливості, культуру та традиції.

В умовах зростаючої політичної нестабільності та роздробленості влади у багатьох країнах, дослідження переговорів стає ключовим для розуміння процесів узгодження інтересів та прийняття рішень, винайдення спільної мови та компромісів. Дослідження переговорів в контексті багатопартійних систем важливе для забезпечення стабільності та ефективного управління.

Сьогодні переговори становлять цивілізований та демократичний метод захисту власних інтересів, висловлення власної думки на будь-яке питання та можливість бути почутим і зрозумілим на буденному, національному та міжнародному рівнях. Вони стають все більш суттєвими у будь-якій сфері людської діяльності. Цей складний та відповідальний процес, який потребує від учасників не лише навичок, необхідних для ведення перемовин, але й здатності сприймати та розуміти один одного, бути готовим йти на компроміси та обмежувати власні амбіції.

Відповідно, значущість досліджень переговорних процесів полягає в тому, що вони відображають важливий аспект сучасного політичного життя та сприяють розумінню шляхів мирного вирішення конфліктів у світі, де дипломатія та переговори стають необхідними елементами глобальної безпеки та стабільності.

Мета дослідження полягає у характеристиці переговорів як політичної технології, спрямованої на налагодження співпраці між сторонами або вирішення конфліктів.

Визначена мета дослідження обумовлює вирішення наступних завдань:

- 1) з'ясувати сутність та властивості політичних технологій;
- 2) проаналізувати теоретичні підходи до сутності переговорів в сучасній науці;
- 3) розкрити різновиди та функції переговорів;
- 4) охарактеризувати етапи переговорного процесу;
- 5) висвітлити основні стратегії та тактичні прийоми в переговорному процесі;
- 6) розкрити особливості стилів переговорного процесу;
- 7) з'ясувати особливості переговорів у вирішенні політичних конфліктів;
- 8) висвітлити роль переговорів у врегулюванні політичних конфліктів в Україні.

Об'єктом дослідження є переговорний процес як багатовимірний та функціонально динамічний феномен.

Предметом дослідження є переговори як політична технологія, спрямована на налагодження співпраці та вирішення конфліктів між сторонами.

Загальній характеристиці сутності політичних технологій, їх місця в структурі соціально-політичних відносин присвятили свої праці В. Бебик, Є. Вятр, Л. Гонсалес, Т. Грінберг, Р. Даль, Д. Жиган, Д. Істон, Л. Кочубей, М. Кроз'є, М. Малишевський, Є. Малкіна, Дж. С. Міль, Дж. А. Паломбара, А. Пойченко, Г. Почепцов, Дж. Сарторі, О. Соловійов, Х. Томас, С. Хантінгтон, Ю. Шведа та інші.

Теоретичним аспектам дослідження переговорного процесу

присвячені праці таких іноземних дослідників як: М. Айзенхарт, Л. Белланже, С. Блейк, Д. Браун, С. Джейн, Ф. Ікле, Д. Карнегі, Д. Кемп, Г. Кеннеді, В. Мастенбрук, Д. Міхель, Дж. Ніренберг, І. Росс, С. Сайм, Дж. Селек'юз, К. Селлих, М. Спенгл, Р. Фішер, Д. Хелд, Д. Ходжсон, Т. Шеллінг, У. Юрі та інших.

Серед українських вчених, які активно досліджують процес переговорів, можна назвати, насамперед, М. Вайнагія, К. Вітмана, В. Герасимовича, М. Добрової, Р. Карагіоза, П. Кузьміна, С. Наумкіну, О. Ніколаєва, М. Пірен, С. Ростецьку, М. Шепелева, М. В. Цюрупу, Д. В. Яковлева та ін.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи, які застосовуються в соціально-політичних науках, серед яких варто вказати на: аналіз та синтез, діалектичний, історичний, порівняння та структурно-функціональний.

Методи аналізу і синтезу дозволили з'ясувати сутність понять «політичні технології» та «політичні переговори», визначити ознаки переговорів, а також критерії класифікацій політичних переговорів та їх різновиди.

Діалектичний метод допоміг прослідкувати динаміку розвитку ролі переговорів у врегулюванні політичних конфліктів в Україні.

Історичний метод застосовувався для дослідження місця та ролі переговорів в політичному процесі сучасного етапу розвитку української держави.

Порівняльний метод дозволив порівняти ефективність участі усіх сторін переговорного процесу в періоди значних політичних криз в Україні та з'ясувати відмінності.

Застосування структурно-функціонального методу допомогло нам визначити основні функції переговорів та розкрити етапи переговорного процесу.

Наукова новизна дослідження визначається сукупністю визначених нами завдань та засобами їх розв'язання. На основі комплексного дослідження переговорів як політичної технології нами отримано результати, що містять елементи наукової новизни, а саме:

1. Уточнено підходи до визначення поняття та суті політичних технологій в сучасній політичній науці, що дозволило нам сформулювати власне визначення. Під політичними технологіями ми пропонуємо розглядати сукупність скоординованих способів, прийомів та засобів, спрямованих на досягнення політичних цілей та вирішення політико-управлінських завдань, що застосовуються політичними суб'єктами.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Отримані результати та висновки дають можливість глибшого пізнання сучасного переговорного процесу у технологічному вимірі, що має важливе значення для подальшого вдосконалення його технологічної компоненти, зокрема й в Україні. Результати дослідження доповнюють теоретичний доробок сучасної політичної науки щодо питання ролі переговорів у налагодженні співпраці та вирішенні конфліктів між сторонами.

Окремі положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідження вітчизняних переговорних процесів та ролі переговорів у врегулювання політичних конфліктів.

Відомості роботи можна також використовувати при викладанні навчальних курсів під час підготовки фахівців у галузі політології, державного управління та міжнародних відносин, а також написанні підручників, навчальних та навчально-методичних посібників тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на студентській науковій конференції (м. Кам'янець-Подільський, березень 2023 р.) з темою доповіді: «Особливості стилів переговорного процесу».

Публікації. Результати роботи представлені у публікації: Ільчик В. Особливості стилів переговорного процесу. *Філософ-і-Я: наукові розвідки студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : наук. журнал / гол. ред. А.В. Найчук. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023 С. 20-24.

Структура кваліфікаційної роботи. Структура роботи обумовлена специфікою об'єкта й предмета дослідження та відповідає його меті і завданням. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури. Обсяг основної частини тексту становить 86 сторінок. Список використаних джерел налічує 63 позиції.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження нами було досягнуто наступних результатів:

1. Політичні технології – це сукупність скоординованих способів, прийомів та засобів, спрямованих на досягнення політичних цілей та вирішення політико-управлінських завдань, що застосовуються політичними суб'єктами. Вони спрямовуються на зміни у політиці, насамперед на користь тих, хто їх використовує, на підготовку, ухвалення та реалізацію політичних рішень, а також на досягнення суспільно (або особистісно) значущого результату. Основне завдання політичних технологій полягає у отриманні, збереженні або збільшенні політичного впливу та влади.

Без знання сутності та особливостей політичних технологій, і, особливо, вмілого застосування цих знань, практично неможливо досягти успіху в політичній боротьбі.

2. Переговори вважаються найбільш ефективним та перевіреним часом засобом комунікації, покликаним сприяти розвитку взаєморозуміння та забезпеченню співпраці. Сьогодні переговори є цивілізованим та демократичним способом захисту своїх інтересів, висловлення свого бачення, допомагають бути зрозумілим і почутим на побутовому, державному та міждержавному рівнях.

Політичні переговори – це процес багатосторонньої взаємодії між політичними суб'єктами в офіційних та неофіційних формах, спрямований на вирішення конфліктів або досягнення політичних угод.

Переговори характеризуються чітко вираженим процесуальним аспектом, мають визначені правила, порядок обговорення та протокол. Специфіка їх полягає у наявності спільної для учасників переговорного процесу проблеми та пошуку оптимального шляху її вирішення.

Характерними ознаками переговорів є: наявність проблеми, подібність та відмінність інтересів сторін, взаємозалежність учасників переговорів, складна структура, спілкування сторін, спільне вирішення проблеми. Крім головних ознак, переговори характеризуються також специфічними рисами, зокрема: добровільністю та свідомістю, попереднім плануванням, значною аналітичною роботою, широким маневруванням та налаштованістю на діалог.

3. Уся різноманітність видів переговорів визначається певними індикаторами, за якими вони диференціюються. Такими індикаторами, наприклад, можуть бути: об'єктивна сторона переговорів, суб'єктивна сторона переговорів, характер комунікації, територіальний статус, кількість учасників, умови взаємодії, результат переговорів, ступінь регулярності, характер взаємодії сторін тощо. Варто враховувати те, що будь-яка система класифікації є умовною, а вибір критеріїв, що лежать в її основі, залежить від конкретних обставин та мети аналізу.

Головна функція переговорів полягає у спільному обговоренні та вирішенні спірних проблем шляхом укладання домовленостей. Крім головної функції переговори можуть виконувати також інші, основними серед яких визначають: інформаційно-комунікативну, регулятивну, пропагандистську, функцію вирішення власних внутрішньо- та зовнішньополітичних завдань та координаційну.

За своєю суттю переговори є багатофункціональними, що допускає реалізацію одночасно кількох функцій, які зазвичай утворюють ієрархію – одна з функцій є важливішою для того чи іншого учасника переговорів, у той час як інша / і – менш важливі. Ця ієрархія може зазнавати змін в ході переговорного процесу.

4. Етапи переговорного процесу, як правило, включають: підготовку до політичних переговорів (аналіз предмета переговорів та політичної ситуації; вивчення усіх варіантів розв'язання проблеми, збір інформації про учасників,

планування та розробка інструкцій; формування делегації; визначення місця, формату та часу переговорів; формування пакету пропозицій), безпосередні переговори (попередні неформальні консультації; висловлення своїх пропозицій; дискусії; конкретні пропозиції; ухвалення рішень та завершення переговорного процесу) та аналіз результатів й визначення шляхів реалізації домовленостей.

5. Формування стратегії переговорів становить основу підготовки та визначає їх успішність. Важливими аспектами переговорної стратегії є формування стартової пропозиції, врахування можливих поступок зі своєї сторони та переконливого обґрунтування власної позиції. Метою стратегії є визначення основного спрямування переговорів.

Важливим елементом переговорного процесу визначають тактичні прийоми. У практиці переговорів вони можуть застосовуватися або застосовуються як при реалізації стратегії торгу, так і при принциповій стратегії, тобто можуть мати подвійне призначення. Концепція конструктивних (раціональних) переговорів передбачає будь-які переговори, метою яких є досягнення загальних цілей та вироблення взаємовигідних угод. Застосування цієї стратегії веде до конструктивних рішень та дозволяє досягнути обома сторонами кращих результатів. Разом із тим, до тактичних прийомів подвійного призначення можна відносити тактики «пакетування», «блока», «відходу», «пробної кулі» тощо. На кожному етапі переговорів можливе поєднання стратегій і тактик залежно від типу та цілей переговорів.

6. Під стилем переговорів переважно розуміють характерні риси діалогу, що враховує особливості предмета суперечностей, а також національні, соціальні та класові риси учасників переговорного процесу. До стилів переговорів, які можуть бути застосовані сторонами насамперед відносять: конкуренцію, компроміс, співпрацю, уникнення та директивний стиль.

Застосування відповідного стилю може сприяти досягненню мети, збереженню довіри та взаєморозумінню між сторонами. Для досягнення найбільш ефективного результату, надзвичайно важливим є уміння адаптувати свій стиль переговорів залежно від дій іншої сторони. Важливо не лише враховувати умови та потреби сторін, але й бути готовим, залежно від обставин, до змін стратегії.

7. Переговори є одним із ключових інструментів вирішення політичних конфліктів, оскільки дозволяють конфліктуючим сторонам прийти до взаємовигідних угод та уникнути насильства чи інших руйнівних наслідків. Вони сприяють кращому розумінню позицій один другого, дозволяють враховувати інтереси протилежної сторони та обговорити спільні цілі. Рішення, ухвалені шляхом переговорів, зазвичай мають більше легітимності та підтримки порівняно з тими, що можуть бути нав'язаними силовими чи ультимативними методами.

8. Впродовж періоду незалежності Україна залишається конфліктогенним середовищем, що значною мірою гальмує її розвиток, стає на заваді євроінтеграційних прагнень. В українському суспільстві конфлікт перетворився на спосіб виявлення суперечностей, що постійно назрівають у процесі реформування.

Аналіз політичних переговорів засвідчив їх позитивну та конструктивну роль у налагодженні співробітництва з багатьма країнами світу, а також у розв'язанні низки актуальних зовнішньополітичних проблем. Разом із тим не усі переговори дали очікувані результати, оскільки частина з них була проведена неефективно.

Іноді політичні конфлікти переростали у значні політичні кризи, зокрема «Помаранчеву революцію» та «Революцію Гідності». Порівнюючи протести 2004 та 2014 років можна відзначити, що у першому випадку опозиція була значно краще організованою та оперативно приймала рішення.

Натомість взаємодія влади та опозиції під час «Революції Гідності» лише посилювала конфліктну напруженість.

Під час Майдану 2004 року вже на самому початку обидві сторони практично у безальтернативній формі погодились на переговори за участю міжнародних посередників. Натомість ситуація 2014 року була кардинально іншою. Варто вказати також й на більш рішучу та конструктивну діяльність міжнародної спільноти. Порівняно із 2004 роком, коли окремі європейські політики одразу прибули до Києва та брали активну участь у врегулюванні конфлікту, у 2014 році ми спостерігаємо здебільшого заяви про «занепокоєність» та «стурбованість».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахметов закликає зупинити кровопролиття і повернутися на переговори. *Українська правда*. 18.02.2014. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/18/7014486/>
2. Білецька Ю.В. Політичні конфлікти: сутність та способи вирішення (специфіка прояву в політичному процесі сучасної України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2015. 18 с.
3. Білецька Ю. Способи врегулювання національних політичних. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2014. № 10. С. 177-188. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nv_2014_10_18.pdf
4. Вайєр А.М. Напрями сучасних наукових досліджень політичних технологій. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. Одеса : Фенікс, 2018. Вип. 61. С. 84-94.
5. Вайнагій М. Конфлікт як одна з передумов початку переговорного процесу (поняття, класифікація, характерні особливості). *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. № 27. С. 86-93.
6. Вайнагій М. Особливості національних стилів ведення переговорів (з урахуванням захисту своїх прав у судовому порядку). *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2019. № 4. С. 33-41.
7. Вайнагій М. Поняття, види та особливості переговорного процесу як методу вирішення конфліктів. *Часопис цивільного і кримінального судочинства України*. 2017. № 3 (36). С. 210-218.
8. Вайнагій М. Теоретико-правові проблеми переговорного процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Вищий навчальний заклад Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2021. 270 с. URL :

https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/vainahii_2021-disertatsija.pdf.

9. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, 2003. 742 с.

10. Герасимович В. А. Національний стиль як невід’ємний атрибут процесу політичних переговорів. *Політикус*. 2016. Вип. 2. С. 60-62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_14.

11. Герасимович В.А. Переговори як спосіб врегулювання політичних конфліктів: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 190 с.

12. Герасимович В. Переговорний процес як невід’ємна складова політики та роль особистості на переговорах. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 114. С. 295-298. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_114_78.

13. Герасимович В.А. Специфіка підготовки, організації та проведення політичних переговорів. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. К. : «Видавництво «Гілея», 2016. Вип. 109 (6). С. 290-292. URL : <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=133>.

14. Герасимович В. Структура переговорного процесу ц політиці: етапи та способи досягнення взаємоприйняттого рішення. *VII Національний конвент: матеріали VII Національного конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки* (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.) / за загальною редакцією Я.С. Телешуна. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 49-50. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/23783/СТРУКТУРА%20ПЕРЕГОВОРНОГО%20ПРОЦЕСУ%20У%20ПОЛІТИЦІ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

15. Герман озвучила ультиматум опозиціонерам. *Українська правда*. 18.02.2014. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/18/7014502/>
16. Гнатюк Т. Стилі ведення міжнародних переговорів. *CHERNIVTSI LAW SCHOOL*. 11.11.2022. URL : <https://law.chnu.edu.ua/styli-vedennia-mizhnarodnykh-perehovoriv/>
17. Головатий М. Мистецтво здобувати владу. *Політичний менеджмент*. 2003. №1. С. 49-58. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/golovatyi_mystetstvo.pdf.
18. Головченко В. Переговори як метод урегулювання конфліктів в організації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. № 5. С. 40-43.
19. Доброва М.П. Політичні переговори: проблема ідентифікації. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету* : [зб. наук. праць. Одеса, 2008. № 19 (75). С. 116-125.
20. Доброва М.П. Проблема політичних переговорів в наукових дослідженнях ХХ ст. *Актуальні проблеми політики*. Зб. наук. праць. Вип. 41. Одеса, 2011. С. 87-96.
21. Доброва М.П. Сучасні наукові підходи до переговорного процесу *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2008. № 2 (22). С. 135-139.
22. Доброва М. Роль переговорного процесу у врегулюванні політичних конфліктів : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса, 2011. 182 с.
23. Жиган Д. Політико-правові засади застосування політичних технологій у виборчому процесі: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 216. 184 с.
24. Карагіоз Р.С. Механізми досягнення політичної згоди всучасному політичному процесі : дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Одеса, 2011. 212 с.

25. Климанська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні». Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.

26. Ключев К.Г. Сучасні технології розв'язання політичних конфліктів : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Одеса, 2016. 21 с.

27. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Григоришин, Л. Гумецька, В. Карпова та ін. Київ, 1978. 453 с.

28. Кочубей Л.О. Виборчі технології: політичний аналіз (на прикладі виборів до парламенту сучасної України) : монографія. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 280 с.

29. Кочубей Л.О. Політичні конфлікти в сучасній Україні: технології запобігання та специфіка перебігу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2008. Вип. 41. С. 16-25.

30. Кузмін П.В. Політичні переговори як технологія політичної діяльності. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 22 (61). 2009. № 2. С.70-78.

31. Кульчицький С. Помаранчева революція. Київ : Генеза, 2005. 368 с.

32. Кучма: «Наша Україна» влаштувала фарс. В Україні є легітимна влада. *Українська правда*. 24.11.2004. URL : <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2004/11/24/4383184/>

33. Литвин В. Україна–2004. Події. Документи. Факти. Т. 2. Київ : Вид-во ТЗОВ «3 Медіа», 2005. 601 с.

34. Луценко А.В., Піскорська Г.А. «М'яка сила» в сучасній геополітиці. Київ : Центр вільної преси, 2011. 216 с.

35. Луцишин Г.І. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 200 с.
36. Люди поставили ультиматум: відставка Януковича до ранку. *Українська правда*. 21.02.2014. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/21/7015590/>
37. Майстренко О. Переговори під час вирішення конфліктів *Політика. Право. Життя*. Інтернет-версія всеукраїнського часопису. 13.01.2022. URL : http://www.pollawlife.com.ua/2021/03/blog-post_30.html.
38. Макеєнко Ж. Технології переговорів у врегулюванні конфліктних відносин у державному управлінні. Вісник НАДУ. Серія «Державне управління». 2019. № 3. С. 61-67. <https://scholar.archive.org/work/wlzclvpafvchpj3z5oljchsfbq/access/wayback/http://visnyk-nadu.academy.gov.ua/article/download/185362/184959>
39. Макосян О. Зміна технології: переговори замість торгів. *День*. 15.05. 2001. № 83. URL : <https://day.kyiv.ua/article/panorama-dnya/zmina-tekhnolohiyi-perehovory-zamist-torhiv>.
40. Медоуз М. Нелінійні динаміки взаємодії міжкультурних конфліктів (Nonlinear Dynamics in Intercultural Conflict: A Complex Systems Approach). Springer, 2017. 245 с.
41. Моїсеєва Ф.А. Феномен переговорів у комунікативному просторів соціуму: соціально-філософський аспект : автореф. дис. ... канд.. філософ. наук. Донецьк, 2010. 20 с.
42. Наумкіна С., Яблонська Т. Способи підвищення ефективності політичних переговорів. *Перспективи*. 2013. № 4 (58). С. 67-71. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9475/1/Naumkina.%202013.pdf>.
43. Павловська Т.В. Політичні переговори як спосіб розв'язання політичних конфліктів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: «Філософія. Політологія». 2007. № 84-86. С. 102-105.

44. Політологія / за ред. А.Ф. Колодій. К., 2003. Кн. 1 : Політика і суспільство. 233 с.
45. «Помаранчева» революція: версії, хроніка, документи / укл. М.Б. Погребінський. К. : Optima, 2005. 416 с.
46. Помаранчевий бант : хроніка політичної кризи в Україні, осінь 2004 / пер. А. Борковський, М. Желяк ; склав В. Станіславський ; заг. ред. Т. Ольшанський. Варшава : Центр східних досліджень, 2005. 123 с.
47. Посібник із колективних переговорів і врегулювання спорів на державній службі / Міжнародне бюро праці. Женева, 2011. 124 с. URL : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/instructionalmaterial/wcms_344426.pdf
48. Примуш М.В. Конфліктологія : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
49. Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей : Постанова Верховної Ради України № 740-VII від 20.02.2014 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-vii#Text>.
50. Ростецька С.І. Управління політичним конфліктом: теоретичні аспекти та українська пострадянська дійсність : дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. – політичні інститути та процеси. Одеса, 2006. 221 с.
51. Сирота О. Технології успіху в політичних переговорах. *Політика. Право. Життя.* Інтернет-версія всеукраїнського часопису. 27.11.2013. URL : http://www.pollawlife.com.ua/2021/03/blog-post_30.html.
52. Станкевич І.П. Шляхи та способи розв'язання політичних конфліктів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.* Серія: Філософія. Політологія. 2007. Вип. 87-88. С. 130-132.
53. Технологія – етимологія. *Горох.* URL : <https://goroh.pp.ua/Етимологія/технологія>.

54. Тихомирова Є. Б., Постоловський С. Р. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник. Рівне : Перспектива, 2007. 389 с.

55. Трофименко А. В., Константинова Ю.В. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2020. 375 с. URL : https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/2586/1/np_konfliktologii.pdf.

56. Ходжсон Дж. Ефективне ведення переговорів: тактика швидкого реагування / пер. з англ. за ред. Л. І. Байсари. Дніпропетровськ : Баланс-Клуб, 2002. 242 с.

57. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів : навч. посіб. Київ : Кондор, 2004. 172 с.

58. Чижова О.М. Політичні технології як втілення політичного прагматизму. *Держава і право*. Серія: Юридичні і політичні науки. 2003. Вип. 19. С. 78-91.

59. Шеретов С. Г. Ведение международных переговоров : [учеб. пособие] / Ин-т междунар. права и междунар. бизнеса «Данекер». Алматы, 2004. 155 с.

60. Шипка Р. Моделі міжнародних переговорів. *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. 2012. Вип. 30. С. 87-92. URL : https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/VLNU_Mv_2012_30_12.pdf.

61. Шкляр Л. Вибір координат: проблема наступництва. *Україна дипломатична*. 2005. Вип 5. С. 45-54.

62. Ющенко В.А. Недержавні таємниці : нотатки на берегах пам'яті. Харків : Фоліо, 2014. 511 с.

63. Яхно Т.П., Куревіна І.О. конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2012. 168 с.